

Radencommunisme in Duitsland en Nederland

De geschiedenis van het radencommunisme in Duitsland en Nederland is nu eindelijk gedetailleerd in kaart gebracht in het Franse proefschrift van Ph. Bourrinet. Dit monnikenwerk laat zien dat het vroege Nederlandse marxisme vóór de Eerste Wereldoorlog in vele opzichten gelijkenis vertoonde met de linkse stroming in de Russische en Bulgaarse sociaal-democratie. Ook daar scheurden de linksen zich af van de reformisten. De twee belangrijkste figuren in Nederland waren Herman Gorter en Anton Pannekoek. Beiden hielden voeling met de linkse stroming in de Duitse SPD. Pannekoek nam zelfs actief deel aan het debat over de "massastaking" dat na de Russische Revolutie van 1905 werd gevoerd. Pannekoek behoorde tot de *Bremer Linken* in de SPD.

De Hollandse linksen werden daarna de kern van de linkse stroming in het internationale communisme. De Komintern stichtte een Amsterdams Bureau dat zich echter op het vlak van de revolutionaire tactiek uiterst links opstelde, wat allerm minst naar de zin van Lenin was. Lenin vreesde dat de communistische beweging in Europa aan zijn gezag zou ontsnappen, want vanuit Amsterdam werden immers ook de Duitse communisten beïnvloed. Dat bewijst volgens Bourrinet dat er een homogeen Duits-Nederlands communistisch links bestond waarvan Gorter de politieke spil was. Gorter werd immers Lenins tegenspeler voor wat de vakbonds- en parlementaire tactiek betreft. Meer dan de Italiaanse "bordigisten" die vooral antiparlementairen waren, leverde de Duits-Nederlandse stroming fundamentele kritiek op het bolsjevisme zelf. Dat leidde onvermijdelijk tot een breuk tussen Gorter en Lenin. Een analoge breuk voltrok zich in 1921 overigens ook in Duitsland, Bulgarije en Groot-Brittannië.

Gorter poogde daarna met de Duitse radencommunisten een nieuwe internationale te stichten. Dat kon niet lukken omdat de radencommunisten geen centraal opgelegde discipline wilden. Gorter trok zich daarna in zijn isolement terug. Pannekoek liet niets meer van zich horen. De radencommunistische beweging viel in Duitsland in ontelbare groepen uit elkaar. De bordigisten, die in 1926 uit de Komintern waren gezet, vervolgden hun eigen weg met een eigen internationaal netwerk. Deze groepjes kregen weldra gezelschap

van trotskistische splinters. Dat alles moet men zien in het licht van de relatieve stabilisatie van het kapitalisme in de jaren twintig, het wegebben van de revolutionaire golfbeweging in Europa en de ogenschijnlijke stabiliteit van de Republiek van Weimar.

Delen van de radencommunistische beweging in Nederland en Duitsland raakten al snel in de ban van Otto Rühle. Rühle wees het instituut van de politieke partij radicaal af. In 1927 vormden de Nederlanders dan de *Groep van Internationale Communisten* (GIC) met als belangrijkste figuren Canne-Meijer, Appel en Pannekoek (die weer actief was geworden). De Nederlanders bleken het meest "zuiver in de leer" van het radencommunisme te zijn, want ze verwierpen elk centralisme. De machtsovername van Hitler in 1933 bracht een zware tegenslag toe aan het radencommunisme. In Duitsland moesten de aanhangers ondergronds gaan. De Nederlanders trokken zich terug op hun eigen stellingen. Tijdens de Spaanse Burgeroorlog was er weer sprake van een beetje internationale samenwerking, maar erg ver ging dat niet. De Nederlandse radencommunisten onderhielden even met wat Belgische en Franse trotskistische dissidenten contact. Blijkbaar was hun rol nu totaal uitgespeeld.

De GIC wilde bij voorbeeld niet weten van het verdedigen van de parlementaire instellingen tegen het fascisme of van het steunen van nationale bevrijdingsbewegingen in de koloniën. Ze riepen de Spaanse arbeiders op om de strijd aan het "klassenfront" te voeren, dus primair tegen de eigen bourgeoisie en de Republiek en niet aan het militaire front tegen de fascistena. Toen de oorlogsdreiging toenam, kozen ze voor "revolutionair defaitisme". Na 1940 sloten leden van de GIC aan bij de *Communistenbond Spartacus*, die zelf een afsplitsing van de stroming rond Henk Sneevliet was. Deze Communistenbond keerde zich tegen beide militaire kampen en knoopte later weer aan bij de traditie van de radencommunisten. De beweging, waarin enkele intellectuelen actief waren, vegeteerde totdat ze in de jaren zeventig een natuurlijke dood stierf.

Geschiedenis is meer dan alleen maar het op een rijtje zetten van sektarische debatten, principiële antagonismen, theoretische verschillen, tactische beslissingen en mislukte samenwerkingsverbanden. Dat heeft Bourrinet niet begrepen. Vandaar

dat hij het de lezer moeilijk maakt met het oplepen van alle tactische en principiële debatten die deze tot sekte geworden beweging heeft geëist. De biologische dood van de GIC is voor Bourrinet het eindpunt van de geschiedenis. Met enige tegenzin wijst hij op een herleving van de radencommunistische ideeën in de jaren zestig toen in Duitsland veel oude teksten van Pannekoek werden herdrukt. Het inspireerde Paul De Groot, die toen nog de onbetwiste leider van de Nederlandse communisten was, tot de oneliner over "het opwarmen van een oude pannekoek". Duitse studenten waren immers op zoek naar een alternatief voor het autoritaire communisme uit de DDR en naar een radenuniversiteit waarin ze naar hartelust wilden participeren. Maar ook *Autonomia Operaia*, *Socialisme ou Barbarie* en de situationisten kan men tot die grote radencommunistische familie rekenen.

Bourrinet was toen hij dit proefschrift uit 1990 afrondde, nog zelf lid van de International Communist Current (ICC). Deze vertaling van zijn proefschrift is door de ICC verzorgd, maar zonder de naam van de auteur op het titelblad te vermelden. Bourrinet heeft afscheid genomen van de ICC en daarna zijn proefschrift met toevoeging van ideologische "correcties" in het Frans gepubliceerd. Dat heeft de ICC niet gezind. Vandaar deze publicatie die dan ook baadt in ideologische zuiverheid.

André Mommen

International Communist Current, *The Dutch and German Communist Left. A Contribution to the History of the Revolutionary Movement 1900-1950*, Londen: Porcupine Press, 416 blz.

Links katholicisme

Die Geschichte ist Erzählung. Aber das genügt nicht. Das Erzählte muss erklärt, muss analysiert werden.

Golo Mann

De laatste oorlogsjaren en de periode van heropbouw zijn van cruciale betekenis geweest voor de christen-democratische partijen in Europa. Ze vormden bijna overal massapartijen en zorgden tevens voor politieke stabiliteit na de nederlaag van het fascisme in Italië en West-Duitsland. Zelfs in Frankrijk, waar de implosie van de Derde

Republiek en daarna van het regime in Vichy nog nazinderde, kwamen de christen-democraten mede aan de macht. Tevens was de christen-democratie een bolwerk tegen het communisme.

In de bundel *Left Catholicism 1943-1955* wordt uitvoerig ingegaan op de vorming van de naoorlogse christen-democratie in Europa. Hierbij wordt de nadruk gelegd op de modernistische invloed van de linkse stroming in de christen-democratie. Sommige christen-democraten waren in het verzet tegen de bezetter gewonnen geweest voor het samenwerken met links. Doch deze linkervleugel kon in de eigen partij daarna nooit de macht naar zich toetrekken. De christen-democratie telde immers niet alleen vooruitstrevende leden en kiezers, maar ook veel traditionalisten. Door hun confessionalisme konden de christen-democraten immers ook een thuishaven worden voor klerikale en autoritaire stromingen, hetgeen vooral in de CDU in West-Duitsland en in de DC in Italië het geval was. Ook in de naoorlogse CVP kon men die restauratieve tendens ontdekken. In 1949 verruimde de CVP zich zelfs met een aantal prominente ex-collaborateurs.

Terwijl de christen-democratie naar rechts afgleed, raakte de "linksen" in hun respectieve partijen steeds meer gemarginaliseerd in studiediensten en redacties van vooruitstrevende blaadjes. Anderen verzeilden als "doorbraakfiguren" bij de sociaal-democratie, waar ze uiteindelijk geen enkele rol van betekenis konden spelen. In België hadden de vele francofone progressisten zich aanvankelijk verenigd in de *Union Démocratique Belge* (UDB). Dat bleek geen goede zet te zijn, want daardoor konden de katholieke organisaties van de oude katholieke partij de CVP-PSC maken, een partij met eveneens een "progressistisch" imago. Daardoor beschikte België ineens over twee christen-democratische partijen met een ongeveer gelijklopend programma. De UDB die met de linkse partijen regeerde, kon echter het verschil niet maken. In 1946 behaalde de UDB bij de parlementsverkiezingen immers slechts één kamerzetel.

Binnen de Franstalige vleugel van de CVP-PSC waren evenwel ook groepen actief die ideologisch erg veel met de UDB gemeen hadden. Er was eerst en vooral de groep intellectuelen rond het tijdschrift *La Revue nouvelle* dat zijn oorsprong in Leuven had. Voorts was er nog het blad *La Relève* dat voor-

al de spreekbuis was van een technocratische en modernistische tendens in de PSC. Voorts verscheen in de jaren vijftig de Franse krant *Témoignage chrétien* met een Belgische bladzijde. Daarvan werd Jules Gérard-Libois directeur. Deze linkse tendens in de PSC was in het algemeen voorstander van samenwerking met de socialisten en bepleitte ook een grotere staatsinvloed op de economische politiek. In het geval van *La Relève*, waarin men modernistische bedrijfsleiders, bankiers en intellectuelen aantrof, moest die staatsinvloed ("planning") op de economie beperkt blijven. Dat heette toen in het kort "neokapitalisme".

In deze bundel wordt geen uitstapje gedaan naar het "modernisme" in de Vlaamse christen-democratie. Dat is jammer. In Vlaanderen bestond aanvankelijk géén modernistisch tendensblad. Een verlate poging werd pas in 1958 ondernomen met de oprichting van *De Maand* (later *De Nieuwe Maand*). Ook ontbreekt in deze bundel een bijdrage over de toestand in Nederland of Engeland. In Engeland stond de *Labour Party* open voor gelovigen en daardoor werd het "travailleursisme" een aantrekkelijk model voor de "doorbraakkatholieken" in Frankrijk en in de jaren zestig ook in België.

Uiteraard wordt in dit boek vooral ruime aandacht besteed aan de Franse politieke verhoudingen. De strijd rond de scheiding van kerk en staat had de katholieken hier veroordeeld tot politieke duidelijkheid. Traditionalistische katholieke politici waren in de regel vijanden van de republikeinse instellingen en dat had een verlamrende werking op elke progressistische mobilisatie. Toen de christen-democratische *Mouvement Républicain Populaire* (MRP) na de Tweede Wereldoorlog een grote electorale doorbraak kon vieren, viel meteen op dat deze partij zich onder een "republikeins" label had gepresenteerd en de katholieke godsdienst niet als referentiepunt had durven te nemen. De MRP werd al snel verscheurd door interne tegenstellingen. Een groot deel van haar electoraat was rechts. De MRP, zegden de cynici, stond immers voor "machine à ramasser les pétaunistes". Een groot deel van de leden was echter ook verknocht aan generaal de Gaulle. Linkse katholieken, zoals Léo Hamon, trof men in andere partijen aan. Sommigen doken later zelfs op in de *Parti Socialiste Unifié* (PSU) of gingen daarna over naar de *Parti Socialiste* van Mitterrand (zie Jacques Delors). De MRP verschrompelde in de jaren zestig tot de beweging van de "centristen" (Lecanuet), die na 1968 een satelliet van het gaullistische regime zou worden.

In West-Duitsland konden de linkse katholieken geen vuist maken nadat kanselier Konrad Adenauer de CDU tot regeringspartij had gemaakt. De restauratieve tendensen in de Duitse politiek stemden katholieken als Walter Dirks bitter. In Italië waren de christen-democraten inmiddels zó dominant dat bewegingen en groepen die voor een antikapitalistische strategie hadden gekozen en voor de vakbondseenheid opkwamen, al zeer vroeg werden versmacht. In 1949 werden de *cristiani progressisti* door het Heilig Officie van de sacramenten uitgesloten.

Uit deze bundel blijkt hoe nauw de relatie tussen de katholieke vakbeweging en het linkse katholicisme was en hoe de sociale kwestie inmiddels vele katholieken in de richting van het progressisme had gedreven. De fascinatie voor het socialisme was geen toeval. Dat het grote vooruitstrevende front niet tot stand kwam, had met een aantal complexe factoren te maken. De ideologie van het *personalisme* kon daarna als ideologisch vijgenblad fungeren voor een christen-democratie die het conservatisme met het progressisme tevergeefs trachtte met elkaar te verzoenen. Martin Conway besluit de bundel dan ook terecht met de opmerking dat in de jaren vijftig de christen-democratische partijen "herconfessionaliseerden". Het is echter, om met Golo Mann te spreken, een zwakke beschrijving van hetgeen in werkelijkheid heeft plaatsgevonden.

André Mommen

Gerd-Rainer Horn en Emmanuel Gerard (red.) *Left Catholicism 1943-1955. Catholics and Society in Western Europe at the Point of Liberation*, Leuven: Leuven University Press/KADOC-Studies, 2001, 319 blz.

Hongersnoden en kolonialisme

Naar aanleiding van de recente Franse vertaling van 'Late Victorian Holocausts' publiceerde *Le Monde Diplomatique* een uittreksel uit dit boek. Een ruggeleuning voor een werk dat door het combineren van een aantal ogenschijnlijk disparate onderwerpen een nieuw licht werpt op de koloniale geschiedenis die de Noord-Zuid-ongelijkheid heeft geproduceerd. 'Late Victorian Holocausts' verhaalt twee golven van dramatische hongersnoden die in de late 19de eeuw – een eerste in 1876-1878, een tweede van 1888 tot 1892 – een reeks derdewereldlanden teisterden – het boek

besteedt in het bijzonder aandacht aan China, India, Brazilië en Ethiopië. Die hongersnoden zijn zelf in verband te brengen met El Nino. Een tweede thema van het boek betreft de ontwikkeling van de wetenschappelijke kennis over dit klimatologisch fenomeen. Een derde onderwerp, tenslotte, is hoe de verschillende overheden die met deze dramatische hongersnoden geconfronteerd werden, daarop reageerden. Het boek confronteert ecologie en politieke economie, en wenst tegelijk deze dramatische hongersnoden aan de vergetelheid te onttrekken.

De auteur formuleert een drastische conclusie: hoe meer de regeringen in kwestie Westerse invloeden ondergingen, hoe minder ze stappen ondernamen om de behoeften van de bevolking te lenigen. Vooral de analyse van het beleid van de Britse koloniale bewindvoerders in India is hallucinant. Een onverwoestbaar vertrouwen in de mechanismen van de vrije markt dreef hen ertoe elke hulpmaatregel af te wijzen. Vanuit hun ideologie was de hongersnood een gevolg van het gebrek aan arbeidsethiek van de Indiërs. Ze beperkten zich tot het organiseren van werkkampen, waar de onvrijwillige gasten minder calorieën kregen dan in de Duitse concentratiekampen – en die zich door de staat van uitputting van die verplichte gasten in enorme knekelhuizen transformeerden. Het ideologisch fanatisme van de koloniale overheden drukte zich ook uit in de hardnekkige strijd tegen wie caritatieve maatregelen ten voordele van de bevolking wou nemen. Een obsessief vasthouden aan het budgettair evenwicht hypothekeerde nog meer elke humanitaire interventie. Het vinden van extra middelen om een oorlog tegen Afghanistan voor te bereiden was ook toen prioritair!

Davis contrasteert de houding van de Britse koloniale met de inspanningen van de Ethiopische en Chinese regeringen om de noden van hun bevolkingen te lenigen. Terwijl hij over Ethiopië erg bondig blijft – een van de weinige leemten in dit boek –, zijn de inspanningen van de Chinese overheden gedetailleerd beschreven. Overigens waren ook die inspanningen bepaald niet succesvol. De Chinese hongersnoden van de 19de eeuw hebben een ecologische achtergrond: ze waren het resultaat van een ontwikkelingsmodel dat het land had uitgeput, onder meer omdat onverantwoorde ontbossing op grote schaal de ecologische huishouding had ontregeld. Het contrast met

de succesvolle bestrijding van hongersnoden in China gedurende de 18de eeuw – in weliswaar ecologisch gunstiger omstandigheden – toont echter het belang van de politieke context. De inadequate bestrijding van de hongersnood in de 19de eeuw is ook een gevolg van de politieke zwakte van de Chinese staat, goeddeels toe te schrijven aan de gevolgen van koloniale oorlogen en interne subversie. De koloniale dimensie heeft een belangrijke rol gespeeld om de impact van hongersnoden te verergeren. Davis wijst erop hoe het Britse koloniale beleid ook de ecologische huishouding ontregeld heeft, bijvoorbeeld door onvoldoende aandacht te besteden aan irrigatiewerken, of door ze excessief te belasten, wat de impact van klimatologische factoren verergerd heeft. Dat onverantwoord beleid geen privilege voor kolonialisten is, toont Davis aan de hand van de catastrofe van de Grote Sprong Voorwaarts, misschien wel de ergste hongersnood aller tijden.

Een tweede dimensie van het boek betreft wetenschapsgeschiedenis, hoe de wetenschappelijke gemeenschap het bestaan van El Nino heeft ontdekt en verklaringen voor het verschijnen ervan aanreikte. De auteur wenst echter te benadrukken hoe wetenschappelijke verklaringen en ideologieën gerelateerd kunnen zijn: door El Nino als een 'natuurlijk' fenomeen te verklaren, pleitten tegelijk de koloniale beleidsvoerders die nalieten de bevolking tegen de consequenties ervan te beschermen, vrij van elke schuld. Door erop te wijzen hoe sommige overheden geconfronteerd met vergelijkbare natuurrampen wél succesvol optraden om de ernstigste gevolgen ervan te lenigen, wijst Davis op het ideologische karakter van zulk een deculpabilisering.

Tegelijk blijkt dat die hongersnoden door de koloniale overheden gebruikt werden als een politiek wapen. Davis beschrijft hoe bijvoorbeeld de Verenigde Staten El Nino gebruikten in de verovering van de Filippijnen (door het verhongeren van de bevolking), en hoe de Italianen (zonder succes) hetzelfde probeerden in Ethiopië. De auteur wijst ook op de impact op lange termijn van die hongersnoden: waar voordien de levensstandaarden tussen Noord en Zuid, tussen het Westen en de koloniale wereld, geen drastische verschillen kenden, hebben ze op dramatische wijze de verpaupering van de bevolking van landen zoals India en China veroorzaakt, en speelden ze daarom een

cruciale rol in de 'schepping' van de Derde Wereld.

Dit boek biedt veel stof tot nadenken over Noord-Zuid-verhoudingen, ecologie en duurzame ontwikkeling. In een geopolitieke context waarin neokoloniale fantasmen gebruikt worden om nieuwe Westerse interventies in de Derde Wereld te legitimeren verschaft het vooral inzichten in koloniale geschiedenis en koloniale ideologie. 'Late Victorian Holocausts' reikt dan ook cruciale instrumenten aan – een verdienste die het deelt met een reeks andere werken die recent verschenen zijn, zoals het 'Livre noir du colonialisme' – waarmee deze neokoloniale ideologieën in wording kunnen ontkracht worden.

Michel Huyseune

Mike Davis. *Late Victorian Holocausts. El Nino, Famines and the Making of the Third World*. London, Verso, 2001.

Werner Vandenaabeele

De stad Lokeren heeft na het overlijden van Werner Vandenaabeele (1926-2000) een huldeboek voor deze flamingant en leraar uitgegeven onder de nogal nadrukkelijke vermelding dat men een inspirerende non-conformist wilde eren. Het feestschrift begint dan ook met enkele getuigenissen van vrienden die de persoon en het leven van Vandenaabeele in een persoonlijk kader plaatsen. Daaruit vernemen we dat hij als zoon van een flamingantische huisarts en collaborateur het na de oorlog allerminst gemakkelijk had om zijn weg te vinden toen hij aan de universiteit in Leuven en daarna in Gent rechten ging studeren. Studeren voor een diploma was aan deze met een "repressieverleden" jonge man niet zo besteed. Ook had hij moeite om afscheid te nemen van wat toen nog het studentenleven heette en dat zich vooral in kroegen en toneelgezelschappen afspeelde. Alles eindigde tenslotte met een job van studiemeester en later van leraar aan het Atheneum van Lokeren, maar alsnog zonder het noodzakelijke diploma van licentiaat op zak te hebben. Dat werd later pas behaald. De Vlaamse Volksbeweging en de Volksunie werden de biotoop voor een politiek leven. Van een typisch klerikale flamingant was als leraar in het rijksonderwijs geen sprake. Vandenaabeele werd lid van het ACOD en het Willemsfonds. Hij was dus een vrijzinnige geworden met een sociaal accent. Bij de Volksunie kwam men,

zoals in vele nationalistische en populistische bewegingen, vaker dit soort types tegen.

Het huldeboek bevat naast een aantal sterk persoonlijk gekleurde herinneringen van vrienden ook ettelijke bijdragen over de geschiedenis van Lokeren en studies over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Zoals in alle bundels is de kwaliteit en de lengte van die bijdragen erg oneven. De liefhebbers van de lokale geschiedenis van Lokeren zullen terecht gecharmeerd zijn door de artikelen die de groei van hun stad vanuit verschillende invalshoeken belichten. Daaruit kan men ook zien hoe Lokeren, zoals de meeste provinciesteden in de negentiende eeuw, industrialiseerde en daardoor een socialistische beweging zag opkomen die haar inspiratie uit het naburige Gent haalde. Doch de plaatselijke arbeidersburcht *De Zon* legde niet de basis voor een krachtige socialistische beweging. Er was blijkbaar een te sterke reactie. De kleine burgerij verenigde zich in een *Vlaemisch Gezelschap*, het stadsbestuur bekommerde zich om gezondheid en hygiëne, en de bourgeoisie verschanste zich achter de burgerwacht als ultiem wapen tegen het gevaar van de straat. Helaas ontbreekt in het boek een artikel dat ons een algemeen beeld geeft van de geschiedenis van de stad, haar instellingen en haar *civil society*.

In het laatste deel treffen we een ruim aanbod van bijdragen aan die vooral het flamingantisme tot onderwerp hebben. Ook hier ontbreekt een algemene synthese. Liefhebbers van het biografische genre worden evenwel op hun wenken bediend met ettelijke bijdragen die er qua omvang en kwaliteit uitschieten. Nico Van Campenhout schetst zo het leven van Karel Heynderickx (1875-1962) uit Sint-Niklaas die via het Davidsfonds in het activisme terecht kwam en daarna de rest van zijn leven (tot 1929 ook noodgedwongen) als handelaar in fotografisch materiaal in Nederland verbleef. Hij bleek weinig geleerd te hebben van zijn eerste ervaringen met de Duitsers, want in 1940 werd hij lid van Arnold Meijers *Zwart Front*, hier omschreven als de "meer gematigde voortzetting van het vooroorlogse, fascistische *Zwart Front*". We hebben het raden naar dat gematigde karakter, ware het niet dat deze fascistische partij vooral in de provincie Noord-Brabant wierf onder katholieke kleinburgers. Niet alle gevluichte activisten deden echter de oversteek naar het fascisme (zie Anton Jacob die *fellow traveler* van Moskou werd). Waarom Heynderickx dan wél?

Een tweede interessante bijdrage is de biografie van Emiel Vandabeele (1857-1948), scheepsbouwer te Nieuwpoort en grootvader van Werner Vandabeele. Wat dit artikel zo interessant maakt, is dat het ons een beeld geeft van een inmiddels verdwenen sociale klasse van kleine scheepsbouwers die vooral voor de plaatselijke kustvisserij produceerde. Vandabeele behoorde tot de katholieke partij. De liberale partij was in Nieuwpoort zwak. In de Eerste Wereldoorlog werd Nieuwpoort door vier jaar oorlogshandelingen volledig verwoest. De familie Vandabeele verloor daardoor haar werf en huizen. Ze bracht de oorlogsjaren in Engeland door, maar wat Emiel Vandabeele er deed voor de kost is onbekend. Zijn familie leefde wel in een mooi huis te Faversham. Dat doet vermoeden dat het hem toen naar de wind is gegaan. Na de oorlog was er geen sprake meer van het heropbouwen van de scheepswerf in Nieuwpoort. Veel energie werd jarenlang gestoken in het lospeuteren van een passende vergoeding voor de geleden oorlogs-

schade. Het resultaat was dat de scheepsbouwer op de sociale ladder afdaalde tot op het niveau van winkelier in vissers- en scheepsgerief. Of dat de politieke keuze van zijn kinderen en kleinkinderen heeft beïnvloed, wordt niet medegedeeld.

André Mommen

Nico Van Campenhout (red.) *Opstellen voor een inspirerende non-conformist. Een huldeboek voor Werner Vandabeele (1926-2000)*, Lokeren: Stad Lokeren (i.s.m. Masereelfonds en Imavo) 2002, 279 blz.

A A N K O N D I G I N G

Volkshogeschool Elcker-Ik Antwerpen organiseert, met ondersteuning van IMAVO, een tweedelige lezingreeks over:

Thales van Milete: “Alles ontstaat en bestaat uit water”

Thales van Milete (circa 624 - circa 545 v.C.) was volgens Aristoteles de eerste echte filosoof. Waarom? Hij ging op zoek naar de principiële oorzaak van het bestaande. Voor hem was het water het oerprincipe van alles. Hij wordt ook beschouwd als een grondlegger van niet alleen de wijsbegeerte, maar ook de wetenschap en de wetenschap in het algemeen. Als astronoom voorspelde hij een zonsverduistering. Thales zou ook de eerste zijn die beweerde dat de ziel onsterfelijk is, en dat ook de materie een ziel heeft. In zijn tijd werd hij ook als politieke raadgever sterk geapprecieerd. Een veelzijdig man, dus!

Zijn fragmentair overgeleverd denken geeft aanleiding om het verschil tussen mythes, filosofie en wetenschap van naderbij te bekijken. Klopt het dat het water het oerprincipe van alles is? Was Thales ook een milieufilosoof *avant la lettre*?

Diogenes Laërtius, G.W. Hegel en Klaus Held zijn onze reisgidsen die ons helpen Thales terug tot leven te brengen. Thales' uitspraken worden in hun historische en geografische context geplaatst.

Inleider: Guy Quintelier (filosoof en coördinator van IMAVO)

Data: 2 maandagavonden: 3 en 10 november 2003 vanaf 20u.

Plaats: Volkshogeschool Elcker-Ik, Breughelstraat 31-33 te 2018 Antwerpen.

Nodig: Om organisatorische redenen is het nodig zich tenminste 14 dagen op voorhand in te schrijven. Dit kan telefonisch gebeuren op het nr 03/218.65.60